

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује
А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), д-ра *Коларића Рудолфа* (Љубљана), *Конеског Блажа* (Скопље), д-ра *Павловића Миливоја* (Нови Сад), д-ра *Сивановића Михаила* (Београд), д-ра *Томановића Васи* (Скопље), д-ра *Храстиче Маји* (Загреб)

XXIII КЊ. 1—4

БЕОГРАД
1958

NASTAVA MATERINSKOG JEZIKA U SUVREMENOJ ŠKOLI

U prvim poratnim godinama obnove i izgradnje, kad se gotovo preko noći obnavljalo porušeno, a u isto vrijeme rušilo dotrajalo i stvaralo novo, onaj radni polet, stvaralački zanos i grozničava žurba, da se što prije nadoknadi izgubljeno, gonili su našeg čovjeka, da grabi u samu srž stvari i da se zaustavlja samo na ključnim pitanjima. Zbog sadržaja zapostavljena je forma, a riječ formalnost poprimila je prizvuk nečeg morskog, preživjelog. Gradili smo kuće ne pazeći na njihov estetski izgled, pisali pjesme ne brišući njihovu formu, brinući se samo za ideju. To zanemarivanje forme nije ni školu moglo mimoći. Preko noći su nestajali analfabete, dojučer nepismeni ljudi morali su pisati izvještaje, dopise, zidne novine. U žurbi i trci prema novim uspjesima i pobjedama nismo stigli da prekontroliramo tu svoju pismenost, da joj dignemo kvalitet u svakom pogledu. Pravopis, gramatika, stil — sve nam je to bilo manje više usputno, drugorazrednog značenja. Misao — riječ — čin i naprijed! Tko bi imao vremena, da tu riječ ugladi, da joj poda sjaj, da je izbrusi i donese u najpravičnijem obliku!

A kad su goruće potrebe bile uglavnom zadovoljene, kad je obavezno školovanje protegnuto najprije na sedam pa, zatim, i na osam godina, stadosmo zvoniti na uzbunu. S negodovanjem smo upozoravali jedni druge, da nam učenici obaveznih škola, pa što više, onih srednjih i najviših, napuštaju školske klupe nepismeni i polupismeni. Jadovanke o niskom stupnju jezične kulture naših svršenih učenika nisu postale bespredmetne ni danas, kad su oni uzroci — rat i poratno raspoloženje — već davno prestali djelovati. Pitamo se stoga, stoji li to zaista tako loše s tom našom jezičnom kulturom? Umjesto da čekamo nečiji odgovor, obidimo naše ulice i škole, pročitajmo ulične natpise, reklame i oglase, zavirimo u pisma i dopise generacija, koje upravo izlaze iz školskih klupa, proučimo jezik naše štampe i publicistike, osluhnimo govore naših govornika, predavača, diskutanata, reportera, nastavnika i učenika! Vidjet ćemo jezični nemar, čut ćemo nebrigu za njegovanje jezika, osjetit ćemo odsutnost ljubavi za materinski jezik. Naletjet ćemo i na jednu još tužniju pojavu: susrest ćemo se s jezičnim snobizmom ili ljubavlju prema tuđim jezicima, koja u najmanju ruku znači podcjenjivanje vlastitog. Kako da drukčije nazovemo pojavu sve većeg potiskivanja domaćih riječi stranima? U najnovije vrijeme kod nas se zlato s potonulih brodova

ekstrahira (Vjesnik, 24. VI. 1957.), uvode se vlakovi na električnu trakciju (Narodni list, 1. I. 1956.), decidirano (Vjesnik u srijedu, 3. VII. 1957.) se akceptiraju razne vokacije i devijacije, scenariji se hitno uzimaju u tretman (Radio Zagreb, 5. VII. 1957.), da bi se pred svijetom dokazao nivo naše kulture i standing point (Krugovi, 1, 1954) našeg obrazovanog čovjeka. Ako smo osudili prtjerano jezično čistunstvo, koje nije moglo otpjeti postojanje gotovo nijedne strane riječi, izbacujući i radio i hotel i kino i niz drugih riječi, koje imaju međunarodnu vrijednost u većini evropskih pa i svjetskih jezika, zar treba da upadamo u drugu krajnost — u ropsko puženje prema svemu što nije naše? Ta najezda nepotrebnih tuđica, koja nije pojava od jučer (sjetimo se Jurja Križanića i Pavla Rittera Vitezovića, vjerojatno prvih u nizu ogorčenih boraca protiv jezičnog snobizma ne samo u našim već i u slavenskim relacijama), to nekritičko primanje svega, što nam sa strane dolazi u naš jezik, i činjenica, da bi se i u našoj sredini morao pojaviti Lenjin s ozbiljnim povikom „Nije li vrijeme, da objavimo rat upotrebi nepotrebnih stranih riječi?“ (Lenjin: O čišćenju ruskog jezika, zbornik „O književnosti“, Kultura 1949.) — sve to u jednakoj mjeri kao i one brojne pravopisne, ortoepske, gramatičke, sintaktičke i stilske griješke u cjelokupnoj našoj jezičnoj praksi dokazuje nam, da nešto nije u redu s nastavom materinskog jezika u školi, opominje nas, da već u školi našem čovjeku nije ucijepljeno dovoljno ljubavi za svoj jezik.

Dakako, nije ni sve tako crno, kao što se čini u prvi mah. Broj nepismenih se apsolutno smanjio, a zahvaljujući obaveznom osmogodišnjem školovanju jezična kultura naših najširih slojeva raste iz godine u godinu. Ali nas sad zanima pitanje, nije li taj porast nešto prespor, ne bi li ta jezična kultura, koju učenik stječe u školi, mogla biti bolja? To i jest ono, zbog čega smo nezadovoljni i čemu treba da potražimo uzroke. Vjerojatno bismo mogli navesti poveći broj tih uzroka, no ja ću se zadržati na dvama, po mom mišljenju najvažnijima. Prvi uzrok ovakvu stanju jezične kulture bez sumnje je sama nastava materinskog jezika u našim školama, a drugi je opći stav prema jeziku svih onih, koji odgajaju i obrazuju našeg učenika.

U nastavi materinskog jezika učenje gramatike dolazi na prvo mjesto. Sistematski se gramatika proučava u višim razredima obaveznog školovanja, dakle u godinama, kad je dijete prilično nesklono i nesposobno za apstraktno mišljenje. Ono, što se može postići u tim godinama, često je samo formalističko znanje gramatike, od kojeg nema praktične koristi. A da gramatika bude neka vrsta mentalne gimnastike ili disciplina, kojom ćemo razvijati logičko mišljenje i sposobnost za usvajanje apstrakcija, s time se ne možemo miriti, jer imamo u sadašnjem nastavnom sistemu napretek mogućnosti, da sve to postignemo i bez gramatike. Gramatika opravdava svoj opstanak u školi samo kao predmet, koji će učeniku omogućiti stjecanje veće jezične kulture.

Nama se, na primjer, dešava, da učenici nauče sva pravila u vezi s tvorbom i upotrebom aorista, a da unatoč tome nisu sposobni, da se aoristom i služe u svom govoru ili pisanju. U sedmom i osmom razredu osmogodišnje škole prilično opsežno proučavaju sintaksu vremena i padeža, pa ipak nisu spremni, čak ni kad na studij književnosti dođu, da dadu svoje mišljenje o jeziku ovog ili onog pisca. Tom formalizmu kriva je u prvom redu činjenica,

da se djeca upoznaju s gramatičkim kategorijama i pravilima u vrijeme, kad još nisu dozrela za apstrakcije te vrste. A da bude stvar još teža, uopće više nemaju prilike, da se sistematski pozabave gramatikom, ukoliko se ne odluče za studij na fakultetu. U gimnazijama i drugim srednjim školama učenje gramatike ovisi o sklonosti profesora, i zbog opširnog programa književnosti to učenje je gotovo uvijek neznačajno i u najviše slučajeva samo usputno ponavljanje znanja stečenog u obaveznoj školi. Produblivanju i proširivanju tog znanja ništa ne pridonosi ni Nastavni plan i program.

No čini mi se, da su još više gramatičkog neznanja prouzročile metode, kojima mi ponajčešće iznosimo gramatiku pred svoje slušaoce. Suhoparnim gramatiziranjem postignemo, da učenici zamrze gramatiku. Je li onda čudno, da nema interesa za jezična pitanja i da nije razvijen osjećaj ljubavi za jezik? S tim gramatiziranjem došlo se tako daleko, te se kod ljudi, koji vole književnost, uvrijedilo mišljenje, da bi se obradom gramatike na umjetničkom tekstu uništila ili bar umanjila emocionalna snaga tog teksta. Naši udžbenici gramatike malo su ili ništa pridonijeli sa obaranje takvih stavova. O t k a k o se u našim redovima javilo gibanje, kojemu je cilj borba protiv gramatiziranja, jedan dio nastavnika pogrešno je shvatio, da se treba boriti protiv gramatike, pa je gotovo i ne obrađuju više ili trkom prelaze preko gramatičkih lekcija. „Gramatiziranje je neprijatelj gramatike“, s pravom uzvikuje jedan naš profesor (Zvonimir Kuhar, Jezik, 3, 1957).

Gramatizirati je lakše nego poučavati o jezičnim zakonima na privlačiv, uvijek nov i djeci pristupačan način. Lako je pronaći istrgnute, iskonstruisane, često stereotipne rečenice i paradigme, koji se možda povlače po svim gramatičkim udžbenicima unatrag stotinu godina. Teže je međutim iznalaziti ili stvarati zgodne cjelovite i uvijek nove tekstove, prikladne za otkrivanje gramatičkih i pravopisnih pravila, koji će učenika uvjeriti, da gramatika nije nikakva izolirana disciplina, izmišljena, da bi profesori imali čime zagorčavati život učenicima. Znam profesora, kojemu su učenici napamet znali sva pravila o pisanju glasova č i ć. Strogim ocjenjivanjem uspio je da svede pogreške u pisanju tih glasova na najmanju mjeru. Takve pogreške u školskim zadaćama bile su vrlo rijetke, pred kojima je učenik drhtao kao pred katastrofom. Profesor nije ni pokušao, međutim, da svoje učenike pouči i o pravilnom izgovoru glasova č i ć. Ali bio je zadovoljan svojim uspjehom. Njegovi su učenici svršili školú i danas su već odrasli ljudi. Dopisujem se s nekima od njih. Znam, da su bili vrlo dobri i odlični đaci i čudim se, kako to da njihova pisma ne odaju gotovo nikakva poštovanja razlici između glasova č i ć. Ta oni nisu griješili u školskim zadaćama! I nisu, ali su stekli dvostruku pismenost: jednu za profesora u školskim zadaćama, a drugu za život, gdje se na beznačajne sitnice, kao što su pravopisna i gramatička pravila, mnogo ne gleda. U školskim zadaćama su razmišljali nad svakim č i ć, a ako nisu bili sigurni, koje će slovo napisati, odabrali su drugu riječ, gdje nije bilo tog nesretnog glasa. Ponekad je trebalo žrtvovati i cijelu rečenicu, a možda i misao prekrojiti.

Ako uzmemo u obzir, da je na takav način utrošeno samo za gramatiku otprilike tri petine vremena, koje je planom i programom stavljeno na raspolaganje nastavniku materinskog jezika, onda ćemo shvatiti, koliko je tu zapravo izgubljeno. (Prema Nastavnom planu i programu za VII. r. osmogo-

dišnjih škola treba obraditi oko 70 novih gramatičkih jedinica. Budući da je isto toliko vremena potrebno za utvrđivanje i ponavljanje tog gradiva, izlazi, da od 200 sati, koliko otprilike godišnje otpada na nastavu materinskog jezika, 140 sati trošimo samo za gramatiku. A u onih ostalih šezdesetak sati treba provoditi različne oblike pismenih i govornih vježbi, obrađivati književni tekst i drugo.) Toliko smo vremena žrtvovali gramatici, a učenici nisu zavoljeli svoj jezik, niti su ponijeli u život znanje, koje odgovara uloženom trudu.

Ne bih se ovdje upuštao u raspravu oko pitanja, što je od gramatičkoga gradiva suvišno, a što je opet p r e t e š k o za uzrast učenika u obaveznoj školi i što bi trebalo prebaciti u srednju školu, ali bih se suglasio s mišljenjem, prema kojem se i gramatika može, kao povijest, podijeliti na opću i nacionalnu. Opći dio gramatike, koji je zajednički manje više svim poznatijim jezicima (pojam riječi, rečenice, kategorije vremena i padeža), bezuvjetno bi se morao proučiti u obaveznoj školi. Za onaj posebni dio gramatike, koji vrijedi samo za naš jezik (partije iz fonetike, morfologije, sintakse) mogli bismo usvojiti princip, koji se u nekim američkim školama već poodavno primjenjuje u nastavi gramatike, a prema kojem su polazna točka u izučavanju gramatike oni konkretni slučajevi, gdje se učenici ne drže određenih gramatičkih pravila.

Problem gramatike u obaveznoj školi nije nov ni samo naš. U mnogim zemljama pedagozi revidiraju stara shvaćanja, tražeći za nastavu gramatike suvremenije koncepcije. U knjizi *Gruhn-Douglass: The modern junior school* nalazimo, da je nastavni plan i program za američke škole inspiriran ovakvim mislima: „Nastava gramatike nije više organizirana prvenstveno oko zapamćivanja gramatičkih oblika, izraza i pravila. . . Proučavanje gramatičkih pravila može tek onda biti od veće koristi, kad su učenici u stanju da ispravno primjenjuju gramatičke oblike.“ Francuski pedagog Roger Cousinet ide tako daleko, da se odriče svake jezične nastave, prije svega gramatike kao predmeta, jer ne pripisuje učeniku sposobnost apstrakcije na putu od stvari do riječi i od riječi do gramatike. On tvrdi, da će stalnim i s p r a v l j a n j e m pismenih radova postići isto tako dobre i ortografski besprijekorne rezultate kao i pomoću gramatike. N · možemo se složiti s Cousinetovim postavkama, ali bismo ga mogli slijediti u tom smislu, da učenje gramatike što uže povežemo s pismenim i govornim vježbama.

Nastavu gramatike u obaveznoj školi moramo zapravo pretvoriti u poučavanja o jeziku, koja će izvirati iz obrade književnog teksta, iz govornih i pismenih vježba, jednom riječju, iz čitave naše jezične prakse u školi. Pouke o jeziku podavat ćemo učenicima na cjelovitim tekstovima, koji će moći pobuditi učenikov interes. Ti tekstovi mogu biti uzeti iz naše i strane književnosti, iz novina i časopisa, a mogu ih i sami nastavnici i učenici stvarati, dakako pod uvjetom, da to budu primjerci uzorne pismenosti. I tu se ne ćemo zadovoljiti otkrivanjem određene gramatičke kategorije, nego ćemo pokazati i njene stilske vrijednosti odnosno njenu funkcionalnost u književnom tekstu. Kad sam učenike upoznao s pojmom i vrstama pridjeva na Tadijanovićevoj pjesmi „Visoka žuta žita“, prije svega sam ih naveo na razmišljanje o funkcionalnoj vrijednosti te vrste riječi u ovoj pjesmi. Djeca su zaključila, da je pjesnik morao upotrebiti upravo te riječi a na druge,

ako je želio, da nam poda sliku, koja je u njemu pobudila tako jake osjećaje. Tada pošto smo tako odredili vrijednost ove vrste riječi, prešli smo na njezina gramatička određenja. Slično smo učinili i sa sastavnim rečenicama, kad smo u tekstu iz Krležine „Bitke kod Bistrice Lesne“ otkrili, da je ta vrsta složenih rečenica karakteristična za stil ovog pisca i da prema tome ima i određene stilske vrijednosti. Krilovljeva basna „Labud, štika i rak“ u Krklečevu prijevodu upravo je kao stvorena, da se uoči sintaktička (i stilska) vrijednost prezenta (gnomsko, historijsko i pravo značenje).

Razvoju apstraktnog mišljenja kod djece mnogo će pripomoći slika. Stoga je u nastavi gramatike treba iskoristiti. Uz lijepu sliku djevojčice, koja čita, mnogo lakše ćemo obraditi pojmove subjekta, predikata i objekta, nego da se služimo samim tekstom. Poznato je, koliko strip privlači mališane. Zašto da tu tehniku ne upotrebimo, kad sastavljamo gramatičke udžbenike? Subjekt i predikat, osnovne pojmove o pridjevima obradio sam pomoću dijafilmova! Dijafilm se sastoji od stripovane priče i drugog slikovnog materijala, koji olakšava shvaćanje spomenutih gramatičkih izraza.

Knjiga i školska katedra ne smiju ostati jedine tribine, s kojih učenik čuje svoj književni jezik. Da bismo što bolje uspjehe postizali u jezičnoj nastavi, iskoristimo i film i radio, a mislimo i na televiziju u doglednoj budućnosti! Ne mislim pri tom samo na nastavne filmove i emisije školskog radija. U domaćem umjetničkom filmu, ako glumci govore dobrim književnim jezikom, nastavnik će učenike upozoriti na one govorne osobine, kojih dijalekt dotičnoga kraja ne pozna (izgovor sprog akcenta i dužina u kajkavskim krajevima). Isto tako će potaći učenike, da pronalaze pravopisne i druge jezične griješke u tekstovima filmskih prijevoda, koji znaju biti vrlo očajni (kao na primjer prijevod u novoj verziji „Scampola“). Upozoravajući na jezične nepravilnosti u tim filmskim tekstovima i u štampi, razbit ćemo kod učenika onaj nekritički stav prema svemu, što vide napisano u novinama ili na filmu, pomoći ćemo mu, da se ne zbunjuje, kad otkrije, da se nešto u štampanom tekstu ne slaže sa znanjem, koje mu je dala škola.

I razne govorne radio-emisije možemo upotrebiti u jezičnoj nastavi, i to opet u oba pravca: učeci dobar izgovor u emisijama s dobrim književnim jezikom, pronalazeći jezične pogreške u slabijih govornika.

Kako zbog opširnosti programa nastave materinskog jezika ne možemo sve ovo praktimirati u znatnijoj mjeri na redovitom satu, bilo bi dobro, da osnivamo jezične grupe, koje će djelovati samostalno ili u okviru literarnih družina. Na sastancima ovakve grupe raspravljat će se o različitim jezičnim problemima, a posebno o onima, koji su važni za dotični kraj. Učenici će izvještavati o jezičnim griješkama, na koje nailaze u samoj školskoj zgradi, na ulici ili u miestu, pa će pokretati i akcije, da se te griješke odstrane. Nadalje mogu analizirati jezik štampe, popularnih publikacija, radio-emisija, filmova, predavanja i t. d. Kao izvrstan materijal za takve sastanke mogu poslužiti popularno pisani članci u stručnim časopisima (Jezik, Naš jezik). Za učenike srednjih škola bit će takvih članaka i napretek, a naći će se članaka i za učenike u posljednjim razredima obaveznih škola. Napominjem, da se s učenicima 7. i 8. razreda mogu gotovo bez izuzetka proraditi članci prof. Ivana Popovića u „Borbi“ kao i veliki dio članaka iz rubrike „Pitanja i odgovori“ u zagrebačkom „Jeziku“.

Budemo li tako provodili nastavu materinskog jezika već u obaveznoj školi, povežemo li nastavu književnosti u srednjim školama s nastavom jezika na taj način, da učenici ulaze u zakonitosti svog jezika pomoću tekstova najboljih naših književnika, ne samo što ćemo ubrzati podizanje jezične kulture, nego ćemo razbiti i onaj jaz između filologa i književnika, koji je urodio formalističkim suhoparnim pristupanjem književnom djelu na jednoj strani, a preziranjem gramatike i nebrigom za jezik na drugoj.

No i uz najsuvremenije pristupanje gramatici ne ćemo postići željene rezultate, ako nam ona praktična strana ovladavanja jezičnom kulturom ostane na dosadašnjoj razini. Mnogo, mnogo više moramo i truda i vremena pokloniti govornim i pismenim vježbama. Ma da se u posljednje vrijeme dosta učinilo u tom pravcu, još uvijek se u brojnim školama govorne vježbe nisu odlijepile od pustog prepričavanja sadržaja knjiga i filmova, a pismene se vježbe kreću na uskom i već stereotipnom tematskom području godišnjih doba i nacionalnih blagdana. Nemamo solidno i moderno napisane metodike govornih vježbi, pa je i razumljivo, da nastavnici u praksi lutaju, traže i, ako su manje inventivni, ostaju kod zastarjelih šablona. Vježbanje je jedini pravi način, da se stečeno znanje primijeni u stvaranju trajnih navika. Omogućimo stoga učenicima, da što više govore, kako bi naučili dobro govoriti, da što više pišu, kako bi što bolje pisali. Budući da govorna praksa utječe na pismenu, pa i obratno, povežimo ortografiju s ortoepijom, pa ćemo u opismenjivanju naših učenika postići sigurnije rezultate. Kad bismo uspjeli, da nam dijete nauči pravilan izgovor glasova č i ć, pravopisni problemi u vezi s tim glasovima ne bi ni postojali. Tako je i s refleksom jata.

Mislim da bismo govorne i pismene vježbe mogli podijeliti u dvije skupine. Ortografsko-ortoepskim vježbama bio bi glavni cilj svladavanje svih poteškoća, koje učenicima postavlja pravopis i pravilan književni izgovor. Tu spadaju različni govorni i pismeni diktati sa zasićenim tekstovima, prepisivanje, čitanje, vježbe s gramofonom i magnetofonskom vrpcom i t. d. Drugo bi bile stilističko-izražajne vježbe s bogaćenjem rječnika i stjecanjem dobra stila kao glavnim ciljem. Pri tom bi trebalo voditi računa o osobitostima informativnog i literarnog (rekreativnog) stila. Da bi stekli vještinu izražavanja informativnim stilom, učenici će pisati pisma, molbe, potvrde, izvještaje, dopise za novine, vijesti, referate, ispunjavat će različite tiskanice i formulare, podnositi će usmene izvještaje i referate, održavat će mala predavanja naučnog karaktera, vodit će diskusije i telefonske razgovore, davat će intervju e i slično. Za stjecanje rekreativnog stila pisat će pjesme, priče, crtice, bajke, reportaže, humoreske, koserije, dramatizacije, scenarijske pokušaje, pa će te svoje radove i napamet naučiti i usmenim ih putem predati publici, koju predstavlja razred.

U svakom slučaju treba voditi računa o tome, da se učenici vježbaju u usmenom i pismenom izražavanju na gradivu, koje predstavlja njihove prirodne interese i aktivnosti, da pišu o temama, o kojima i govore, da mogu biti kod tog posla slobodni i neposredni. Ne razumijem nastavnike, koji nisu skloni slobodnim sastavcima.

Kod pismenih vježbi nastojat ćemo da budimo i razvijamo dječju maštu slikama i muzikom. Slika će učeniku pomoći, da se uvijek u opisima pejzaža, ambijenta, portreta, detalja, pa čak i atmosfere, a potaći će i pro-

duktivnost učenikove mašte izazivanjem asocijacija i novih slika. O utjecaju muzike na razvoj dječje mašte uvjerio sam se prakticirajući pisanje sastavaka uz narodnu, operetnu i opernu muziku. Dopustimo djetetu, da se pišući i govoreći što više izživljava, a usput ga poučimo, ispravimo, odgojimo! Treba tu i dobra doza obazrivosti i taktičnosti, jer ako budemo učenikov govor svakog časa prekitali srditim upadicama ispravljajući pogrešne akcente i druge griješke, moglo bi nam se dogoditi, kao onom učitelju u Domandovićevoj crtici, da zanjemi. (Učitelj je šecući kroz selo postavio jednom dječaku neka pitanja. Ovaj je šutio kao zaliven. Nato je začuđenom učitelju ovu šutnju protumačio drugi, hrabriji dječak: Će da ga teraš da govori po gramatiku, pa radije šuti.)

Drugi od uzroka slabe jezične kulture naših učenika leži u općem stavu sredine, koja učenika okružuje, prema tom pitanju. Da dom i ulica u najviše slučajeva idu u raskorak s našim nastojanjima o tom nije potrebno ni da govorim. Htio bih reći, da u samoj školi na tom polju jedni grade, drugi razgrađuju. Ma koliko se nastavnik materinskog jezika trudio, napor će mu biti jalov, ako sve ono, što on na jednom satu izgradi, u druga četiri sata istog radnog dana ostali nastavnici miniraju odsustvom svake brige za jezično obrazovanje povjerenih im učenika. Kod mongih nastavnika drugih predmeta prevlada mišljenje, da je dovoljno, da učenik reproducira svoje znanje, a da nije važno, kako će to reći. Ako osim toga, a to je čest slučaj, i sami nastavnici loše govore, pa čak i nastavnici materinskog jezika, učniku smo oduzeli možda i jedinu mogućnost, da čuje dobar književni govor. Nepotrebno je isticati, od kolike je koristi u takvoj situaciji gramofon, radio i film.

Smatram, da bi nastavu materinskog jezika trebalo uvesti i na sve one škole, koje spremaju buduće nastavnike. I na stručnim ispitima svi nastavnici bez razlike morali bi dokazati svoju jezičnu spremu. Međutim, ako bi se nastava jezika na visokim školama odvijala po dosadašnjim metodama, koje ne idu dublje ni dalje od zapamćivanja pravila i oblika, ako bi se od kandidata na stručnom ispitu tražilo, da samo analizira rečenicu i reproducira definicije iz udžbenika, ova bi mjera vrlo brzo postala nepopularna i s pravom bi negodovali svi oni, koje bi zahvatila, jer bi u njoj vidjeli samo teret bez koristi.

Idealno bi bilo, kad bi se s jezičnom nastavom moglo početi već u predškolsko doba. U tu svrhu trebalo bi odgojiteljima predškolskih ustanova dati specijalno jezično i metodsko znanje, koje se ni iz daleka ne može poistovjetiti s onim, što danas dobivaju učitelji i nastavnici.

Sa svime ovim u vezi trebalo bi sastaviti odgovarajuće udžbenike i jezične priručnike, i to takve, da bi i za najmlađe učenike bili zanimljivi i pristupačni. Već u prvim godinama školovanja mogu se djetetu podati izvjesne jezične pouke, naročito uz upotrebu slikovnog materijala. Francuzi imaju niz takvih gramatika i priručnika za pravopis i rječničko blago namijenjenih učenicima, „koji prave prve korake u učenju francuskog jezika“ (Mme M. Picard: *Mon premier livre de vocabulaire*). S obzirom na skladno povezivanje nastave jezika i književnosti moram istaći kao odličan udžbenik Čitanku za V. r. osmogodišnjih škola, što su je sastavi i Antica Antoš i Juraj Bukša u Zagrebu.

Kod nas još uvijek ima konzervativnih gledanja na sve novije metode u nastavi gramatike. Moramo se protiv toga odlučno boriti, da se opet ne desi kojemu od naših profesora, kao što se dogodilo jednom prije rata, kad su mu odbili štampanje jedne originalno zamišljene koncepcije za obradu gramatike s motivacijom, da je to u osnovi dobro, ali je prerano, da se publicira, jer naši uvjeti još nisu zreli za to. Poslije rata smo slične koncepcije primili izvana, i tada naš profesor sa svojim idejama nije ni izlazio pred javnost, jer bi došao — prekasno.

I na kraju, moglo bi se utjecati i na našu širu javnost, jer se ne može baš reći, da naš čovjek nije zainteresiran za svoj jezik. U danima novosadskih dogovora o jezičnim pitanjima raspravljalo se u kavanama, na tramvajima, u briačnicama, pa se činilo, da su i sportski događaji izbljedili pored tih pitanja. Taj interes mogao bi se trajno podržavati, kad bi se u našoj štampi više pisalo o jezičnim problemima na lak, popularan i zanimljiv način.

„Nastava (materinskog jezika) traje duže ma od koje druge: od rođenja, od prve reči do kraja života“, napisao je prof. M. S. Lalević u „Književnim novinama“ (17. II. 1957. „Kultura govora“). Da li će ta neprekinuta nastava, kojoj se trajanje poklapa s dužinom svjesnog čovjekovog bivstvovanja, biti više ili manje uspješna, to u prvom redu ovisi o onoj organiziranoj nastavi, o nastavi u školskom razdoblju, ovisi najviše, u krajnjoj liniji, o nama — nastavnicima materinskog jezika.

Stjepko Težak